

รูปวิเคราะห์สมาส

กัมมธารยสมาส

วิเสสนบุพพท

มหนโต ปุริโส มหาปุริโส บุรุษใหญ่
 ขตติยา กณญา ขตติยกณญา นางกษัตริย์
 นิลล์ อูปปลล์ นิลูปปลล์ ดอกอุบลเขียว
 มหนโต ราชา มหาราชา พระราชาผู้ยิ่งใหญ่
 มหตี ธาณี มหาธานี เมืองใหญ่
 มหนตฺ วนํ มหาวนํ ป่าใหญ่
 สนนโต ปุริโส สบปุริโส บุรุษผู้สงบแล้ว
 ปธานํ วจนํ ปาวจนํ คำอันเป็นประธาน
 กุจฉิตา ทิฏฐิจิ ทูทิฏฐิจิ ทิฏฐิจิอันบัณฑิตเกลียด

วิเสสนุตตรบท

สตโต วิเสโส สตตวิเสโส สัตว์วิเศษ
 นโร วโร นรวโร นระประเสริฐ
 มนุสโส ทลิทโท มนุสสทลิทโท มนุษย์ขัตตสัน

วิเสสนนภยบท

สิตถจ สมภูถถจ สิตถสมภูถฐิ (ฐานํ) ทั้งเย็นทั้งเกลี้ยง
 อนโร จ วโร จ อนธวโร (ปุริโส) ทั้งบอดทั้งหนวก
 ขณโซ จ ขุโซ จ ขณขุขุโซ (ปุริโส) ทั้งกระจอกทั้งค่อม

วิเสสนปมบท

อุปมาบุพพท
 สงข์ อิว ปณทรํ สงขปณทรํ (ซีริ) (น้ำนม) ขาวเพียงดั่งสังข์
 กาโก อิว สุโร กากสุโร (นโร) กล้าเพียงดั่งกา
 ทิพพิ อิว จกขุ ทิพพจกขุ จักขุเพียงดั่งทิพย์

อุปมานุตตรบท

นโร สีโห อิว นรสีโห นระเพียงดั่งสีหะ
 ญานํ จกขุ อิว ญานจกขุ ญาณเพียงดั่งจักขุ
 ปณญา ปาสาโท อิว ปณญาปาสาโท ปัญญาเพียงดั่งปราสาท
 มุขํ จนโท อิว มุขจนโท หน้า เพียงดั่งพระจันทร์

สัมภวานบุพพท

ขตติโย (อหํ) อิติ มาโน ขตติยมาโน มานะว่า (เรา) เป็นกษัตริย์
 สตโต อิติ สลญา สตตสลญา ความสำคัญว่าเป็นสัตว์
 สมโณ (อหํ) อิติ ปฎิญา สมณปฎิญา ปฏิญาณว่า (เรา) เป็นสมณะ

อวธารณบุพพท

ปณญา เอว ปโซโต ปณญาปโซโต (ปทีโป) อันโพลงทั่วคือปัญญา
 พุทโธ เอว รตนํ พุทธรตนํ รัตนะคือพระพุทธเจ้า
 สพุธา เอว ธนํ สพุธาธนํ ทรัพย์คือศรัทธา

นบุพพท กัมมธารยสมาส หรือ อุกยัตปุริสสมาส

น พราหมโณ อพราหมโณ (อโย ชโน) (ชนนี้) มีชีพพราหมณ์
 น วสโโล อวสโโล (อโย ชโน) (ชนนี้) มีชีพคนถ้อย
 น อสโส อนสโส (อโย สตโต) (สัตว์นี้) มีชีนม้า
 น อริโย อนริโย (อโย ชโน) (ชนนี้) มีชีพพระอริยะ

ตัปปุริสสมาส

ทุตยัตปุริส

สุขํ ปโตโต สุขปโตโต (ปุริโส) ถึงแล้วซึ่งสุข
 คามํ คโตโต คามคโตโต (ปุริโส) ไปแล้วสู่บ้าน
 สพุพพตติ โสภโณ สพุพพตติโสภโณ (จนโท) งามตลอดราตรีทั้งปวง

ตติยัตปุริส

อสเสน (ยุตโต) รโถ อสสรโถ รถ (เทียมแล้ว) ด้วยม้า
 สลเลน วิทโธ สลลวิทโธ (ชนตุ) (สัตว์) อันลูกศรแทงแล้ว
 อสิณา กลโธ อสิกลโธ ความทะเลาะเพราะดาบ

จตุถัตปุริส

กฐินสส ทุสสํ กฐินทุสสํ ผ้าเพื่อกฐิน
 อาคนตุกสส ภตตํ อาคนตุกภตตํ ภัตรเพื่อผู้มา
 คิลานสส เกสขุชํ คิลานเกสขุชํ ยาเพื่อคนไข้

ปัญจมีตปุริส

โจรมหา ภยํ โจรภยํ ภยแต่โจร
 มรณสมา ภยํ มรณภยํ ความกลัวแต่ความตาย
 พนธนา มุตโต พนธนมุตโต (สตโต) พ้นแล้วจากเครื่องผูก

ฉกฐิตปุริส

ธมโณ ปุตโต ราชปุตโต บุตรแห่งพระราชา
 ธมญานํ ราสี ธมญราสี กองแห่งข้าวเปลือก
 รุกขสส สาขา รุกขสาขา กิ่งแห่งต้นไม้

ทวันทวสมาส

สมาหารทวันทวะ

สมโณ จ วิปัสสนา จ สมถวิปัสสนํ สมณะและวิปัสสนา
 สงโข จ ปณโว จ สงขปณโว สังข์และบัณฑิตเจ้า
 ปตโต จ จีวรจจ ปตตจิวริ บาดรและจีวร
 หตถิ จ อสโส จ รโถ จ ปตติโก จ หตถิอัสสรปตติโก ช้างและม้าและรถและคนเดิน

อสมหารทวันทวะ

จनुทิมา จ สุริโย จ จनुทิมสุริยา พระจันทร์และพระอาทิตย์ ท.
 สมโณ จ พราหมโณ จ สมณพราหมณา สมณะและพราหมณ์ ท.
 สาริปุตโต จ โมคคละลาโน จ สาริปุตตโมคคละลานา พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ท.
 ปณณณจ ปุပ္ผณจ ผลณจ ปณณปุပ္ผณลานิ ใบไม้และดอกและผล ท.

ทิกุสสมาส

สมาหารทิกุ

ตโย โลกา ติโลกํ โลก ๓
 จตสโส ทิสา จตททิสํ ทิศ ๔
 ปณจ อินทริยานิ ปณจอินทริยํ อินทริย ๕

อสมหารทิกุ

เอโก บุคคโล เอกบุคคโล บุคคลผู้เดียว
 จตสโส ทิสา จตททิสา ทิศ ๔ ท.
 ปณจ พลานิ ปณจพลานิ กำลัง ๕ ท.

สัทตมีตปุริส

รูเป สลญา รูปสลญา ความสำคัญในรูป
 สัสสาเร ทุกขํ สัสสารทุกขํ ทุกข์ในสงสาร
 วเน ปุပ္ผิ วณปุပ္ผิ ดอกไม้ในป่า

พ หุ พ พิ หิ

หุ พ พิ หิ

อาดดา สมณา ยัม, โส **อาดตสมโณ** (อาราโม) มีสมณะมาแล้ว
รุพหา ลดา ยัม, โส **รุพหลโต** (รุกโข) มีเครือวัลย์ขึ้นแล้ว
สมปตดา ภิกขุ ยัม, โส **สมปตตภิกขุ** (อวาโส) มีภิกษุถึงพร้อมแล้ว

ตติยาพหุพพิหิ

ชิตานิ อินทริยานิ เยน, โส **ชิตินทริโย** (สมโณ) มีอินทริย์อันชนะแล้ว
กตัม ปุณญัม เยน, โส **กตปุณญโณ** (ปุริโส) มีบุญอันทำแล้ว
อาทิตโต อคคิ เยน, โส **อาทิตคคิ** (พราหมโณ)
อคคิ อาทิตโต เยน, โส **อคคยาทิตโต** (พราหมโณ) มีไฟอันบูชาแล้ว
วิสั ปัตติ เยน, โส **วิสัปปัตติ** (สโร) (ลูกศร) มียาพิษอันดื่มแล้ว

จตุตถพหุพพิหิ

ทินโน สุงโก ยสส, โส **ทินนสูงโก** (ราชา) มีส่วยอันชาวเมือง ท. ถวายแล้ว
กตัม ทนทกมมัม ยสส, โส **กตทนทกมมโณ** (สิสโส) มีทัณฑกรรมอันอาจารย์ทำแล้ว
สณชาโต สเวโค ยสส, โส **สณชาตสเวโค** (ชนโน) มีความสังเวชเกิดพร้อมแล้ว

ปัญจมีพหุพพิหิ

นิกคตา ชนา ยสมา, โส **นิกคตชโน** (คาโม) มีชนออกไปแล้ว
ปติตานิ ผลานิ ยสมา, โส **ปติตผลโน** (รุกโข) มีผลหล่นแล้ว
วิท ราโค ยสมา, โส **วิทราโค** (ภิกขุ) มีราคะไปปราศแล้ว

ฉกัฏฐพหุพพิหิ

ชีณา อาสวา ยสส, โส **ชีณาสโว** (ภิกขุ) มีอาสวะสิ้นแล้ว
สนตัม จิตตัม ยสส, โส **สนตจิตตโต** (ภิกขุ) มีจิตระงับแล้ว
ฉินนา หตถา ยสส, โส **ฉินนหตถโณ** (ปุริโส)
หตถา ฉินนา ยสส, โส **หตถจฉินโน** (ปุริโส) มีมือขาดแล้ว

ฉกัฏฐูปมาพหุพพิหิ

สุวณณสส วณโณ อิว วณโณ ยสส, โส **สุวณณวณโณ** (ภควา) มีวรรณะเพียงดังวรรณแห่งทอง
พรหมโน สโร อิว สโร ยสส, โส **พรหมสโร** (ภควา) มีเสียงเพียงดังเสียงแห่งพรหม

สัตตมีพหุพพิหิ

สมปนนานิ สสสานิ ยสมัม, โส **สมปนนสสโส** (ชนปโท) มีข้าวกล้าถึงพร้อมแล้ว
พหุ นทีโย ยสมัม, โส **พหุนทีโก** (ชนปโท) มีแม่น้ำมาก
ฐิตา สิริ ยสมัม, โส **ฐิตสิริ** (ชนโน) มีศรีตั้งอยู่

นบุพพท พหุพพิหิ

นตถิ ตสส สโมติ **อสโม** (ภควา) มีผู้เสมอหามาได้ หรือ ไม่มีผู้เสมอ
นตถิ ตสส ปฏิปุคคโลติ **อปปฏิปุคคโล** (ภควา) มีบุคคลเปรียบหาไม่ได้ หรือ ไม่มีบุคคลเปรียบ
นตถิ ตสส ปุตตาติ **อปุตตโก** (ชนโน) มีบุตรหาไม่ได้ หรือ ไม่มีบุตร

ภินนาธิกรณพหุพพิหิ

เอกรตตี วาโส อสสาติ **เอกรตติวาโส** มีความอยู่สันคินเดียว
อูรสิ โลมานิ ยสส, โส **อูรสิโลโม** (พราหมโณ) มีชนที่ออก
อสิ หตถเณ ยสส, โส **อสิหตถโณ** (โยโธ) มีตาบในมือ
ฉตตัม ปาณิมหิ ยสส, โส **ฉตตปาณิ** (ปุริโส) มีร่มในมือ
มณิ กณฐเณ ยสส, โส **มณิกณฐเณ** (นาคราชา) มีแก้วที่คอ
ตัวอย่างรูปวิเคราะหฺ์ที่เป็นพหุพจนะ
กตัม กุสลัม เยหิ, เต **กตกุสลา** (ชนา) มีกุศลอันทำแล้ว
อาวูธา หตถเณสุ เยสั, เต **อาวูหตถา** (โยธา) มีอาวุธในมือ

สหบุพพท พหุพพิหิ

สห ปุตเตน โย วตตตี ตี **สปุตโต** (จิตา) เป็นไปกับด้วยบุตร (*คือบิดา*)
สห รณญา ยา วตตตีตี **สราชิกา** (ปริสา) (บริษัท) เป็นไปกับด้วยพระราชา
สห มจฉเเรน ยัม วตตตีตี **สมจฉเรัม** (จิตตัม) เป็นไปกับด้วยความตระหนี่

ส มา ส ท อ ง

ปวตตติตปวธรรมจกโก (ภควา) มีจักรคือธรรมอันบวรอันให้เป็นไปแล้ว

ธมโม เอว จกุกัม **ธมมจกุกัม** จักรคือธรรม *อว. กัม.*

ปวรัม ธมมจกุกัม **ปวธรรมจกุกัม** ธรรมจักรอันบวร *วิ. พุพ. กัม.*

ปวตตตีตี ปวธรรมจกุกัม เยน, โส **ปวตตติตปวธรรมจกโก** (ภควา) มีจักรคือธรรมอันบวรอันให้เป็นไปแล้ว *ต. พหุพ.*

คนธมาลาทิหตถา (มนุสสา) มีวัตถุมีของหอมและระเบียบเป็นต้นในมือ

คนุโธ จ มาลา จ **คนธมาลา** ของหอมและระเบียบ *ท. อสมว. ทวัน.*

คนธมาลา อาทโย เยสั, ตานิ **คนธมาลาทีนินิ** (วตถุณิ) มีของหอมและระเบียบเป็นต้น *ฉ. พหุพ.*

คนธมาลาทีนินิ วตถุณิ **คนธมาลาทิวตถุณิ** วัตถุมีของหอมและระเบียบเป็นต้น *ท. วิ. พุพ.*

คนธมาลาทิวตถุณิ หตถเณสุ เยสั, เต **คนธมาลาทิหตถา** (มนุสสา) มีวัตถุมีของหอมและระเบียบเป็นต้นในมือ *ฉ. ภินน. (ลป วตถุ)*

อ พ ย ยี ภ า ว ส มา ส

อุปลักคปุพพะกะ

นครสส สมีปี **อุปนครัม** ไกลเมือง
ทรธสส อภาโว **นิทพธัม** ความไม่มีความกระวนกระวาย
วาทัม อนวตตตีตี **อนวาทัม** ตามลม
วาทสส ปฏิวตตตีตี **ปฏิวาทัม** ทวนลม
อตตานัม อธิวตตตีตี **อชมตตัม** ทั้บน

นิปาทปุพพะกะ

วุชฎานัม ปฏิปาณิ **ยถาวุชฎัม** ตามคนเจริญแล้ว
ชีวสส ยตตโก ปริจเฉโท **ยาวชีวั** เพียงไรแห่งชีวิต
ปพพตสส ตีโร **ตีโรปพพตัม** ภายนอกแห่งภูเขา
นครสส พหิ **พหินครัม** ภายนอกแห่งเมือง
ปาสาทสส อนโต **อนโตปาสาทัม** ภายในแห่งปราสาท
ภตตสส ปจฉา **ปจฉาภตตัม** ภายหลังแห่งภัตร